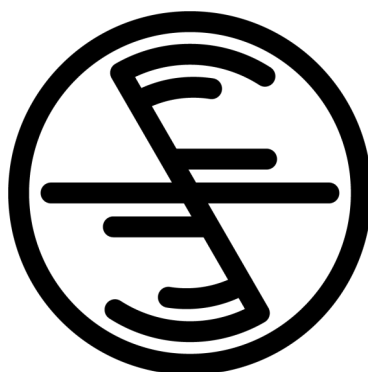

u shfaruen. Banoret e tyne, te tueruen, du
shpjetijave qe te shpetojne prej zjarit, te
ne duert e çetnikeve t'egjer, te cilet i
hpata. Nuk kursyen as pleq, as gra, as fem
doras se çetnikve, e gjet vdekjen ne bjesht
i t'i shpetoje vdekjes tue ikun, ka me e p
ne shpirt, vulen e tuerit e te vuajtjeve
ilani i diteve tragjike te Bihorit, shkurt
shpjetija te djeguna
burra te vrane 590; burra te therun 185; gj
ra te vrane 340; gra te theruna 285, gjith
eniye te therun 701; te djegun 705, gjith:

DOKUMENTE MBI MASAKRËN E BIHORIT

DOKUMENTE MBI
MASAKRËN E BIHORIT

BOTIMET OSHTIMA
TIRANË, MMXVIII

Hyrje

Në kohërat ku individi, dhe të gjitha strukturat e tij organizative organike, duken të paracaktuar për të qenë ekskluzivisht subjekte, të nënshtruar, të një logjike ekonomike internacionaliste, historia është një ndër viktimat e para. Historia e kuptuar si shkencë, me rregullat e saj e mbi të gjitha me nevojën e tejçimit, sa më besnik të mundshëm, të dijës së përfutur; por dhe historia, si perceptohej nga ata që për interpretime të tjera cilësohen njëzëri si “klasikët e mendimit njerëzor”, si *shkollë jete*.

Është kjo logjikë internacionaliste, që i lë pak hapësirë shpirtërores - pra duke automatizuar qenien njerëzore, bazuar mbi shembuj të deformuar historikë (*modeli franko-gjerman* lindi në kushte të pushtimit të Gjermanisë, dhe ne, të paktë, na mungon një informacion mbi gjendje analoge aktuale të Shqipërisë), që sjell mënjanimin nga tekstet shkollore të masakrave greke në territorin e Republikës së Shqipërisë (rast i pashembullt ku xhelatit i njihet e drejta për t’u ndjerë i ofenduar, jo thjesht nga kujtimi i viktimave por, nga vetë përmbajtja e informacionit historik) dhe hapja e ekspozitave, mëshirësjellëse, për ushtritë pushtuese sllave në territoret shqiptare.

Masakra sllave ndaj shqiptarëve në Bihor, identifikime të mëtejshme që i bashkëngjiten identitetit etnik të armiqve janë provuar të mos kalojnë caqet e anekdotave historike, nuk është një anomali në historinë mbi 13 shekullore të marrëdhënieve mes palëve, nuk është një përjashtim, *njollë e zezë* diktuar nga shtysa të caktuara politike dhe si të tilla të paracaktuara për t’u fashitur; por është një konstante, ndoshta e vetmja, në këto raporte.

Këtu, kemi vendosur ta sjellim si është regjistruar në dokumentet zyrtare të kohës, ruajtur në Arkivin Qëndron të Shtetit, dhe në shtypin e kohës, pa komente të mëtejshme, duke lënë çdo gjë tjetër në ndërgjegjen e njeriut, si të tillë, e jo kafshës ekonomike.

Redaksia Oshtima.

PROMEMORIA

MBI NGJARJET E TMERRSHME NË ZONËN E BIHORIT.

NGJARJET

1.- Katundet shqiptare të Bihorit, ndër krahinat e Senicës e të Bjelopoles, në zonën që quhet neutrale, midis Malit të Zi dhe Shqipnis, sepse nuk mvaret prej Administratës malazaze por as nuk asht e bashkueme me Mbretnin shqiptare, janë ba lama e një tragjedije të tmerrshme qi ndodhi në ditët 5 e 6 Kallnuer 1943.

2. – Banorët e atyne krahinave fatkeqe qi pritshin me padurim, por plot shpres e besim, bashkimin e tyne me Nanën Shqipni, sikurse e don e drejta dhe vullneti i atij populli qi ka vuejtun për kohë të gjatë nën zgjedhën e malazezve, u ban dëshmorë të një dëshire të shejtë; ata kanë pa me sy, ndër ato ditë të zeza, çka nuk ka ndodhun kurrkund ndër viset t’ona.

3. – Çetnikët malazez e serb, katër a pesë mijë, dhe ndoshta ma shumë, nën komandën e Vojvodës Pavle I. Gjurishiq, ose t’urdhënuem prej ‘tij, u avitën tinas katundeve të Bihorit, tue kalue lumin, togje-togje, në të mugët e natën. Sa t’a kuptoje popullsija resikun, çetnikët, u vërsulën kundër saj si bisha t’egra dhe e filluan me tërbim veprën e tyne shnjerezore tue prishun, tue djegun e tue masakrue. Në pak kojë 82 katunde u pishën e u shfaruen. Banorët e tyne, të tmeruem, duellën në mes të natës prej shtëpijave që të shpëtojnë pre zjarrit, të veshun e të shveshun. Por ranë në duert e çetnikëve t’egjer, të cilët i grinë me pushkë, me thika e me shpata. Nuk kursyen as pleq, as gra, as fëmijë të njomë. Kush shpëtoi prej dorës së çetnikëve, e gjet vdekjen në bjeshkë prej të ftoftit. Kush mundi t’i shpëtojë vdekjes tue ikun, ka me pasë për gjithë jetën në trup e në shpirt, vulën e tmerrit e të vuejtjeve.

4. – Bilanci i ditëve tragjike të Bihorit, shkurtimisht, asht ky:

Shtëpija të djeguna - 1763

Burra të vramë – 590; burra të therun - 185: gjith – 775

Gra të vramë – 340; gra të theruna - 285: gjith – 625

Fëmijë të therun – 701; të djegun 705: gjith – 1406

Të ngrinë prej të ftoftit: Fëmijë - 447; Gra - 266; Burra – 119

Të vdekun nga urija – 103

Të plagosun: burra – 359; gra – 275: gjith – 634

Të marrun rob (gra e vajza) – 251

Pra, gjithsej, si mbas hetimeve të bame me shpejti, del se të vdekunit janë 3741 dhe të plagosunit 634. Sa për 251 shpirt qi mungojnë, shumica e madhe e të cilave asht gra e vajza, këto do të jenë marrë rob qi t'u shërbejnë çetnikëve qi t'a plotësojnë veprën e tyne të turpshme e shnjerezore. I takon botës së qytetnueme t'i peshojë e t'i gjykojë këto mizorina. Mallkimi i Zotit le të bien pa mëshirë mbi atà q'i mendojnë e i kryejnë; dënimi i drejtësisë njerzore le t'i ndëshkojë shkaktarët e kësaj kërdisë qi janë tregue bisha të pashpirt.

II. SHKAQET

5. – Shkakëtar kryesor i këtyne mizorinave mund të quhet Vojvoda Pavle Gjurishiq, shokët e çetat e tij. Ay paturpësisht pretendon se i asht shtrure auktoriteteve ushtarake italiane të Malit të Zi dhe se bashkëpunon me 'to. Vepra kriminale e kryeme kundër Shqiptarve të pafajshëm e të pamprojtur të Bihorit e provon plotësisht se Gjurishiqi dhe çetnikët e tij janë anmiq të betuem të fisit shqiptar. Janë gjithashtu anmiq të papajtueshëm t'Italis; e treguen përpara dhe do t'a provojnë rishtas në ma të parin rast të volitshëm.

Qi Pavle Gurishiqi e organizoi planin e masakrit në Bihor dhe ndofta e zbatoi në vend, nuk duhet të ketë dyshim. Dëshminat e atyne q'i panë çetnikët në veprim e sipër; shenjat qi ata lanë në lamën e kërdisë e provojnë mjaftësisht fajin e tij. Por, veç atyne provave asht fakti se nuk mund të merret me mend qi, ndër ato vise, mund të veprojë një çet'e madhe 4-5 mijë vetash pa dijen a pa lejen tij. Mandje, asht edhe prova kryesore qi mund të quhet vetë pohimi i tij. Ne një proklamatë të shpallun e të nënshkrueme prej tij, mbas masakrit, ay thotë tekstualisht:

“Tragjedija e katundit Burgjeve ka sjellë dëshpërimin e popullit t'onë në kulm dhe ka ka eksplodue. Populli vetë asht çue me marrë gjakun dhe njëkohësisht me u mbrojte. Kanë ndodhun tmerre të pa mbajtuna mend deri më sot, qi ka qenë e pamundun me i ndalue. Komanda e çetnikëve dhe kryetarët e njisive të mija s'janë pjesëmarrës në këtë...”

Qi ay gënjen pa turp, duket faqas, sepse çetnikët me uniforma e me të gjitha shenjat dalluese të tyne: atà e kryen kërdisë dhe jo katundarët malazias. Kjo gja asht evidente, e dukëshme qartësisht, e pamohueshme.

6.- Pavle Gjurishiqi flet, në Proklamën e tij, për “tragjedin e katundit Burgjeve” dhe, me këtë, don të thotë se faji asht i popullsis shqiptare, e cila i ka dhanë shkak munxyrës së Bihorit. Kjo asht një renë qi e akuzon dhe nuk e shfajëson. Ja si qëndron puna:

Gadi dy muej ma parë, malazias të katundit Burgjeve qi nuk shkojnë me Shqyptarët, mbassi shumë ndër 'ta kanë zanat grabitjen dhe janë çetnikë, e atakuan katundin shqiptar Bular, rrëmbyen 40 krenë lopë, 250 krenë berra dhe vranë dy bari. Dy javë ma vonë, Shqiptarët e

vendit tue drojtun dhe kërcnime të tjera, u mbështuellën dhe shkuen në katundin Burgjeve, ku kishin mësue se gjindet një pjesë e bagëtive të grabituna. Atje u pritën me pushkë prej çetnikëve dhe kështu u ndez një luftim midis tyre. Përfundimi asht se u vranë disa nga të dy palët, u dogjën 5-6 shtëpi, por nuk u damtue asnjë njeri që nuk mori pjesë në luftë, asnjë grue nuk u vra, asnjë fëmijë nuk u plagos.

Ashta marri e thjeshtë të gjykohet se me ngjarjen e Burgjeves, të shkaktueme prej malaziasve, popullsija shqiptare ka provokue ahmarrjen e Bihorit. Kryepare vihet re se katundi shqiptar Bulari, që u ba shkak për ngjarjen e Burgjevës, as nuk gjindet midis atyne 82 katundeve që janë shkatrue prej çetnikëve.

7. – Asht jashtë menjë të thuhet se ndofta Shqiptarët e kanë shkaktue vet ngjarjen e Bihorit. Kryepare atë mezi presin realizimin e idealit të tyre që asht bashkimi me Mbretin shqiptar. Atë e kanë kuptue mirëfilli se çdo ngatresë e trasirë në vend shkon për dam të tyre. Ata vullnetarisht janë ba mbrojtës të qetësisë e kanë luftue kundër kryengritësve që kërcënonin rendin e ri të vendosun në atë zonë. Ata u kanë dalë zot ushtarëve dhe karabinierëve italian, kur këta janë ndodhur ngushtë – si b. r. në ngjarjen e Beranës ku ishin rrethue nga çetnikët dhe u shliruen nga Shqiptarët - , jo për tjetër, por për njerzi e për mirënjohje kundrejt atyne ushtarëve që kanë ardhun si shlirues të tokave shqiptare të Malit të Zi.

Asht ku provokimi ma i randë për të cilin i fajton Pavle Gjurishiqi, sikundër del faqas nga Proklama e tij që u përmend ma nalt. Por, sigurisht, “provokimi” asht vetëm një fjalë për t’mbulue të vërtetën. Realiteti asht se Pavle Gjurishiqi me shokë, kundrejt Shqiptarëve nuk ban gja tjetër veç se me zbatue planin ma të gjanë të Drazhe Mihajloviqit. Batërdija e tmerrshme e Bihorit munt të thuhet se asht zbatimi i pikës së parë të Planit të kurdisun nga Mihajloviqi, dhe të shpallun ca kohë ma parë prej Shtypit shqiptar, ku shfaqet qartas vendimi me shfarosun popullin shqiptar t’atyne krahinave.

III. NDIHMA PËR TË MJERUEMIT

8. – Të mjeruemit e tradhedis së Bihorit, ndër krahinat e Senicës e të Bjelopoles, nuk janë vetëm ata që u shënuen ma nalt, në pikën 4. Janë edhe t’ikunit nga tmeri. Këta, mbath e sbath kanë lanë plangun e shtëpin dhe kanë marrë rrugën e malit dhe shumica e tyre kanë dalë përkëtej kufinit. Një pjesë tjetër e madhe gjinden në Qendren e Bjelopoles. Të parët janë 6-7 mijë shpirt; shumica në Pejë. Atë të Bjelopoles janë 4-5 mijë shpirt. Të gjithë gjinden mos ma keq. Të plagosunit e të sëmurët janë në rezik të madh. Sëmundje të rënda dhe të rrezikshme, edhe për popullsin e vendit, mund të shfaqen në mes të tyre. Të gjithë kanë nevojë për ndihmë të shpejtë dhe të dobishme. I takon Qeverisë mbretnore t’i vendojë e t’i zbatojë me ngutësi masat që do t’i duken ma të përshtatëshme. Masat e shpejta dhe ma të nevojshme mund me u radhitë në këtë mënyrë:

- A) Organizimi i ndihmës, zyrtare e kombëtare, për muhaxhirët e mjeruem: strehim, veshje dhe ushqim.
- B) Dërgim i shpejtë mjekësh dhe barnash për të sëmurët;
- C) Organizimi i rikthimit të muhaxhirëve nëpër vendet e tyre, mbasi të vendoset atje qetësija dhe siguri;
- D) Përkrahje materiale që të mundin atë t'a rifillojnë sa ma parë punimin e tokës.

9. – Duhet theksue se zgjidhja e plotë e çështjes qëndron vetëm në rivendosjen e banorëve nëpër shtëpijat e veta. Por këto u dogjën e u shkatruen, sikundër edhe e gjithë pasunija e tyre e luftshme. Prandaj duhen mendue dhe vendosun mënyrat se qysh këta njerëz mundin të rivendosen nëpër plangjet e veta e t'a rifillojnë jetën e parë.

Duhet theksue gjithashtu se n'atë vend nuk ka aspak siguri. Më kot thankan auktoritetet e Cetinës se mbretnon qetësija. Mbassi ikën çetnikët, si me thanë “zyrtarë”, u sulën për grabitje banorë e bashbuzukë të tjerë nëpër të gjitha katundet e prishuna. Këta janë t'armatosun, thuhet se kanë edhe mitralioza. Asht fakt se banorët shqiptarë qi kanë dashun të kthehen në shtëpi të vet, si dhe ata qi kanë shkue për t'i varrue të vramit e të therunit, anë pritë me pushkë dhe disa prej tyre kanë mbete të vramë.

IV. MASA SIGURIMI

10.- Tue marrë parasysh se çka ndodhi në Bihor asht, si duket, vetëm fillimi i një prodromi kundër popullsis shqiptare, dhe se për së shpejti ka me ardhun siraja krahinave të tjera, asht e domosdoshme dhe e ngutëshme të mendohen dhe të zbatohen qysh tash masa të dobishme e të forta për t'a sigurue e për t'a shpëtue popullsin shqiptare të zonës neutrale.

Shumë masa të përshtatëshme mund të gjinden, por kryepare vijnë në mendje këto:

- A) Armatimi i popullsis shqiptare;
- B) Garantimi i kufinit të zonës neutrale me Malin e ZI nga ana e ushtrisë italiane të Malit të Zi;
- C) Organizimi i përshtatshëm i vulnetarëve shqiptarë të vendit;
- D) Vendosja në zonë ose aty pranë i auktoriteteve eprore të Zonës.

Këto masa mund të zbatohen sikundër tregohet ma poshtë:

11. – Për t'a zbatue mirëfilli armatimin, duhen marrun ngutësisht masat që vijonë:

Në popullin e Senicës, i aftë për ta mbajtur armë, duhen dërgue së pakut 6.000 pushkë me municione të mjaftueshme dhe 3.000 pushkë të tjera për Tutin e Rozhaj. Në këtë hesap nuk duhet të përfshihen nevojat për Plavën e Gucinë dhe që kapin 2.000 pushkë të tjera.

B) Do t' ishte gja e domosdoshme që, përveç pushkëve, vehen në dispozitë të popullit shqiptar të zonës neutrale një sasi mitraliozash, të mëdha e të vogla. Për përdorimin e tyre ka mjaft njerëz të stërvitun.

C) Nënkuptohej se këto armë nuk di të ndahen të gjitha në popull, por vetëm një pjesë e vogël, ndër ata burra të njoftun e të besueshëm, që do të përbajnë si me thanë "Rojën Civile të Vendit". Parija e çdo vendi mund të bahet dorëzanëse për njerëzit që do të marrin armët në dorzim.

D) Sa për pjesën e madhe të këtyne armëve, dhe sidomos municioneve, ato kanë me u vendue ndër depo të posaçme, të zgjedhuna simbas situatës së vendit dhe me të gjitha sigurimet që kërkon mirmbajtaj dhe rruajtja e këtyne depove.

E) Shpërndarja e armëve nga depot e përmenduna, do të bahet vetëm në rasë reziku, domethënë kur të vërtetohen sheja të dukshme nga ana e çetnikëve për të mësyë katundet e zonave në fjalë.

12.- Që shpërndarja e armëve, në rasa të tilla, të bëhet e rregullte dhe me të gjitha garancirat e duhuna, nevojitet një organizim paraprak ndër çeta vullnetarësh, të mëdhaja e të vogla, si mbas nevojave të vendeve të ndryshme. Këto çeta do të kenë në krye të tyre njerëz të njoftun që do të mundin me garantue për vullnetarët qi ata kanë me pasë nën urdhën të tyre.

Ky organizim mund të kryhet mirëfilli tue shënue, së pakut, tre oficera të stërvitun e t' aftë, si organizues të vullnetarëve ndër zonat e përmenduna, domethënë, një në Senicë, një në Rozhajë e një në Plav e Guci.

13.- Duhet pohue por, se sa vullnetarët, sa armët që do të kenë atà, nuk do të mjaftojnë për mbrojtjen e vendit, kur ky të mësyhet nga çeta të mëdhaja, me armatim e organizim të përsosun, si ato të Pavlo Gjurishiqit që kanë ba kërdrin në Bihor dhe që përbahen nga mijëra shpirt. Prandaj, zonave neutrale të përmendura, u duhet me doemos një vërejtje e posaçme nga ana e fuqive t' armatosuna italiane të Malit të Zi. Ato duhet t' organizojnë një rjetë postesh për t' a vërejtun lëvizjen e çetave të mëdhaja e, në rasë nevoje, për me ndalue të msyemet e tyre, ose për të ndihmue përpjekjet e vullnetarëve shqiptarë.

14.- Për të pasun populli shqiptar një provë të dukëshme interesimi t' auktoriteteve eprore italiane e shqiptare, do t' ishte mirë që Komisari i Naltë, Shkëlqesa Umiltà, si dhe një nëpunës shqiptar me auktoritet t' a vendosin qendrën e veprimtaris së tyre në Senicë, ose aty pranë, në Rozhajë a në Pejë.

15.- Populli shqiptar i zonës neutrale e kupëton me zor situatën e sotme, që ay duhet të vazhdojë me ndenjün i ndamë prej Shtetit shqiptare. Dëshira e tij ma e flaktë dhe shpëtimi i tij i sigurtë do t' ishte aneksimi i menjihershëm.

Ay e din boll mirë dhe nuk dyshon se ky përfundim dëshirohet prej Qeveris shqiptare dhe gjen përkrahje pranë Qeveris italiane, si edhe se ky bashkim do të kryhet në çastin e volitshëm. Por, për t'i dhanë atij fuqin shpirtnore dhe durimin me pritë, duhet qi, interesimi i Qeveris dhe përkrahja e Qeveris italiane të marrin një formë të gjallë, për t'a rivendosur n'atë popull të mjeruem ndjenjën e sigurisë dhe për t'a forcue shpresën e tij.

Masat q'u përmendën ma nalt, dhe të tjerat që Qeverija Mbretnore mund t'i gjejë vetë, duhen zbatue ngutësisht e në mënyrë sa ma të dukshme, që populli t'a rifitojë besimin në mprojtjen e saktë të Qeveris shqiptare dhe që, m'anën tjetër, të mund të mënjanoen ato të këqija për ahmarrje e të tjera që mund të lindin nga dishpërimi i popullit.

16.- Auktoritetet shqiptare të njanës anë dhe atë italiane t'anës tjetër duhet të kenë besim të mendarija e popullsis shqiptare. Ajo e kupëton vleftën e urtësis dhe të durimit në këto çaste. Pra, jo vetëm se nuk kërkon të nxjerë ngatrimë, por do të mundohen të gjithë krenët e saj të ndalohen e të prevenojnë çdo akt a veprim të papëlqyeshëm.

Tiranë, më 30 Kallnuer 1943.

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 1-7.

DREJTORIS SË PËRGJ. TË KRYQIT TË KUQ

TIRANË

Me anën e të ngarkuemit t'onë Zotni Emrush Myftarit po ju dërgojmë një kuti bashkë me raportin mjeksuer ku gjinden të mbylluna një pjesë të masakrimeve që kanë bërë çetnikët Malazez kundra popullatës Shqiptare të zonës së Bihorit që gjinden gjatë bregut të lumit, me anë të këtyre dokumentave mundë të mare vesh gjithë bota mbarë se këto janë veprimet e shekullit 20 që kanë adoptue çetnikët Malazez kundra një zone thjesht Shqipëtare dhe që në dejt e banorëve të tyre valon gjaku Shqiptar. Këta vllazën masakruen nga armiku pse pakë në numur në propocion me atë të anmikut që i ka sulmue, dhe pa mjete luftarake. Këta vllazën me gjithse janë Shqiptarë fatkeqësisht kanë ngelë provizorisht jashtë vijës së demarkacionit si zonë neutrale dhe me gjith kërkesat e tyre që t'i lidhen mëmës Shqipni, fatkeqësisht dëshira e tyre nuk mbriti të realizohesh deri sa anmiku i zhduku një herë e përgjithmonë. Mbas kësaj zone rreziku i kërcnohet popullatës Shqiptare zonës Petnicë, Peshter, Senicë, Suidoll e Delimegjë, në qoftë se Qeveria Shqiptare nuk do u vijë në ndihmë, sigurisht edhe këta kanë me pësue atë që pësuan vllazënit e Bihorit dhe nuk asht çudi që këtë ma vonë të pësojë dhe Kosova.

Komisioni

(firmat)

Nënprefekti

(firmë, vulë)

Rozhajë 23-I-1943 – XXI

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 15.

KONSTATIMI I KOMISJONIT MJEKSUER MBI PJESËT TRUPONE SJELLUN NGA
KATUNDI GODIJEVE, MASAKRUE MIZORISHT NGA ÇETNIKËT SERBO-MALAZIAS

I.- Kokë djali rreht 13-15 vjeç e premë me anë të një arme të bardhë (shpatë, thikë) dhe këtë me një të sjellme nga e cila shihet se anët e plagës janë krejtësisht të rrafshta, kështu që skajet e ashtit të nofullës së poshtme janë krejt të rrafshta.

II.- Kokë grueje rreth 22-26 vjeçe e premë me anë të një arme të bardhë e cila shihet se skajet e plagës janë krejt të rrafshëta. Flokët e kokës djegun dhe lëkura karbonizue, nga e cila shihet se koka i asht premun grues së gjallë dhe masandej hjedhun në zjarm.

III.- Shuplakë djaloçi rreth 10 vjetësh e premë me një të sjellme me një armë të bardhë nga e cila shihet se skajet e plagës në asht (koc) e mish janë të rrafshëta.

IV.- Kamba e burri të pjekun e premë me armë prefëse me një të sjellme sikurse duket nga skajet e rrafshëta të plagës në asht e mish.

V.- Dora e djathtë e premë një dy gishta mbi brryl dhe karbonizue, nga e cila shihet se dora e fatkeqit ka qenë premun për së gjalli dhe masandej hjedhun në zjarm. Dora asht e një djali.

VI.- Dora e djathtë e premë në brryl dhe karbonizue, nga e cila duket se dora asht premun për së gjalli të viktimës dhe masandej hjedhun në zjarm. Dora i ka përkitun një persone të rritun.

VII.- Dora e majtë e premë pak nën brryl dhe karbonizue, nga e cila shihet se ka qenë e premë për së gjalli të viktimës dhe masandej hjedhun në zjarm. Dora ka qenë e një persone të rritun.

VIII.- Veshi i djathtë dhe i majtë të njeriu të pjekun. Të dy veshët kanë qenë të premë me një të sjellme e me anë të një arme prefse, nga duken skajet e së premes plotësisht të rrafshëta. Të dy veshët janë të premë në bazë.

IX.- Veshi i djathtë i premë në bazë me një të sjellme e me anë të një arme të mpreftë, nga duken skajet e së premes plotësisht të rrafshëta.

X.- Hunda me buzën e sipërme me gjithë mustakët të premë mbi kocin e hundës. Skajet e plagës janë të rrafshëta.

XI.- Syni i djathtë dhe i majtë, të nxjerrun me kapakë nga gropa e syvet.

Anëtarët e Komisionit Mjeksuer

Dr. Gladilin Nikolla

(firma)

Dr. Mehmet Hoxha

(firma)

Komisioni i Rozhajes

(firmat e anëtarëve dhe Nënprefektit të Rozhajes)

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 16.

KRYESIS KOMITETIT TË KRYQIT TË KUQ SHQIPËTAR

TIRANË

Në Rozhajë mbas veprës gjakësore e çnjerëzore në zonën neutrale janë grumbullue afet 5000 frymë refugjatë janë shtrëngue të ikin nga tokat e tyne dhe të shpëtojnë shpirtin lakuriq nëpër akull, borë dhe furtunë tue ikë nëpër bjeshkë; për shkak të cilës gjë burra, gra e sidomos fëmijë janë fare lakuriq ose veshun me rroba recka rrecka.

Ndër ta ka shumë të plagosun. Deri tash s'janë hetue sëmundje efektive, por të sëmurit e ngrirë nëpër artikulacione me zgjebe, me bronshitë dhe me të tjera sëmundje lëkure ka shumë.

Të gjithë refugjatët janë me morra dhe qëndron rreziku u ç'faqjes së tifos exzantematicus, dhe shtoj se në disa prej katundarëve të djeguna ashtë çfaqë tifoja në fjalë. Nëpër disa gra e djelm ash dukun në disa raste avitaminosa dhe këtë "D" "B" "C". Ka fillue organizimi i banjës primitive dhe spitalit prej 15-20 shtretë.

Prandja lutemi Kryesis Kryqit të Kuq Shqipëtar, t'urdhnon dërgimin sa më të shpejtë të ndihmës në roba djelmsh, grash dhe burrash, dhe po qe e mundun dhe në rroba për foshnjët në moshë të ndryshme, e për foshnjat në gji, pelena (shpregaj) gjithashtu të keni mirësinë me dërgue ndihmë të shpejtë në medikamente për të cilat ndihet një mungesë e madhe e sidomos në materialin mbështjellës, dhe në specialitetet e vitaminëvet (C, A, B dhe D) me të cilat aspak s'disponojmë në këto vise.

Lusim ma tepër t'urdhnoni dërgimin e një mjekut, e në qoftë se Kryqi i Kuq Shqipëtarë nuk disponon një mjek, të përpiqeni pranë Ministrisë përkatëse të dërgojnë me urgjencë së paku një mjek. Dhe së fundit drejtohuni patriotizmës së mjekëve të Tiranës që të vijnë në ndihmë ndonji prej tyne si vullnetarë në këtë anë të masakrueme.

Rozhajë, më 23-I-1943

Kandidat Medicine

(Hasan Llukaqi d.v.)

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 19.

Tiranë, më 30 Kallnuer 1943-XXI

Shkëlqesës

EKREM BEJ LIBOHOVA
Kryetar i Këshillit të Ministrave
Tiranë

Shkëlqesë,

Në vijim të kthjellimeve që patëm nderin të Ju apëm mbi ngjarjen e tmerrshme që ndodhi në Bihor, në krahinat e Senicës dhe të Bjelopoles, sikurse na porositët, po paraqitim, së bashku me këtë shkresë, një relacion mbi ato mizorina, i forcuem me dhjetë copë dokumenta provuese.

Shkëlqesa e Juej e din vehtë se ç'masa duhen marrë për t'u ardhun në ndihmë refugjatëve – gadi 10.000 shpirt – që janë tue vuejtun keqas, si dhe mbi çka duhet bamë qi ato mizorina mos të përsëriten dhe populli mund të shkojë në vend të vet. Edhe mbi këto pika simbas porosis së Juej, e kemi dhanë mendimin t'onë modest.

Tue qenë i sigurtë se Qeverrija Mbrentore do t'a marrë parasysht këtë çashtje me randësin e me ngutësin qi meriton, mbetemi me shumë nderime.

N'emën të muhaxhirëve të Bihorit

P. S.

I lutemi të ndershmes Kryesi t'i-a përcjellë sa ma parë Kryqit të Kuq Shqiptar dokumentat origjinale, mbasi atij Instituti i janë drejtue.

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 20.

NA SHPËTO ZOT...

Asht natë kallëndori. Qetsi e madhe. Bora bjen me fjoka shllungë. Disa të lehme qejsh thyejn qetsin e mortëshme. Gjatë rrugës së Lumit potera shurdhuese e ndoj autokolone që i afrohet urës, zgjon interesin e shumë kuej. Në këtë të ftoftë, kaq vonë, ku shkon kjo autokolonë? Prap heshtje. Autokolona asht ndalë. Të lehmet e qejve bahen shurdhojse, tek tuk fillojnë me u-cijatë sikurse t'u bij kush. Çdo kush dyshon mos të jetë afrue ndoj hajn, e prà nga frëngjitë e kullave zani i burrave kah i ndërsejnë qejt. Terri i natës s'len të shifet gjà jashtë, por nga lehja e qejve merret vesht se nuk asht puna e vetëm një hajdutit. Ka dishka ma tepër. S'vonon e një krizëm e madhe dridhe tokën. Zgjohen edhe fëmijë që gjumi i mesit të natës i përkëdhelte me andra të shijshme e të hidhte, lojna e përplasje ditët. Një bombë! Ç'do të jetë? Askush s'e merr me mend. Lehja dhe gërthitja e qejve bahet gjithni ma kërcënuese. Dy tri të shtime pushkësh dhe urdhëni i Komandës: Napred! Napred! (përpara, përpara) zbulon misterin e natës së kobëshme për at zonë abnore, për Bihorin e famëshëm në blegtori.

Çetnikët! Çetnikët serb e malazez fillon me u shtue britma e grave e e fëmijve. Pushka kërcet në të katër anët. Topa e mitraloza iu përgjigjen të shtimeve të mbrojtësve. Qielli skuqet dhe ré tymi ngrihen shllugë përpjetë.

Tmeri dhe paniku i ka kapë banorët. Ata dy, tre fyshekë kush i par i harxhoj, e tash s'mbetet tjetër veçse me iu çelë shteg grave e fëmijve që të pështojnë kryet! Por kot. Çetnikët e kanë vendosë mos me lanë krye shqiptare të gjallë n'at krahinë; prandaj kur fillojn me u vue zjarmin shpive, zanë derën dhe presin e vrasin cilindo që don me i hikë vëdekjes së zjarmit. Britma e nanave kah shofin fëmijin tue u- përplasë në mes flakësh të rqethë misht e shtatit. Lotët dhe mallkimi i burrae kah shofin të iu shndërrohen grà e varza ndër sy, ban m'u dridhe toka. Vikamet, afshet dhe përplasjet e nuseve që kërkojnë vëdekjen por jo t'a lëshojnë nderin ndër duer të çetnikëve, kaoljnë çdo kufi. Pushkë, bombe e mitraloza dridhin tokën. Shpijat digjen njana mbas tjetrës. Kufomat shtohen orë e ças. Bajonetat pa pikë mëshiret ngulen ndër trupna si në kasaphane e përlyhen me gjak fëmijësh, pleqsh e plakash, që s'iu punojnë kambët me i hikë kobit të zi. Tmeri dhe paniku i kësaj befasije ka humbë fillin çdo banori. Nana s'e di ku i kà fëmijë. Baba s'e njef djalin e vet e grueja burrin. Se ç'kob i zi: Pushka, mitralozi s'prajnë.

Gjamët e të plagosunëve kërkojnë, ndihmë, vaji i fëmijve të hudhun nëpër borë, si kunguj, dihatja e pleqve dhe i plakave, që të shtrime mbi borë në mes të rrugës në këmishë tlinta, ashtu siç kishin ndodhë në shtrat, përforcojnë vullnetin e çetnikve më veprat e tyne barbare.

Në ç'do skaj shifen kufoma, të plagosun e të mërdhimë që i kanë drejtuae sytë kah qielli në shenj lutjeje: Na shpëto o Zot nga barbarizma sllave.

BAJRAM GASHI

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 31-32.

STATISTIKË MBI REFUGJATËT
TË ZONËS SË TRETË TË
BIHORIT

Sasija e përgjithshme e Refugjatëve të hikun prej masakrimevet të Malazazëveve asht 14.000 persona, prej të cilvet 5.000 ndodhen në rejonin e Prefekturës së Pejës, diferenca ndodhet e shpërndamë dhe shumica prej ktyne ndodhet në Ballapojë (jasht vijës së demarkacionit).

Në krahinë e Pejës:

Kat. I^o: Fmij prej moshës 1 e deri në 6 vjeç:

Djem: 300

Vajza: 200

500

Kat. II°: Fmji prej moshës 6 e deri në 12 vjeç:

Djem: 400

Vajza: 300

700

Kat. III°: Djelmosha prej moshë 12 e deri 16 vjeç:

Djem: 500

Vajza: 300

800

Kat. IV° Burra: 2.000 – 2000

Kat. V° Grà: 1.000 – 1000

TOTALI 5.000

V.O.

Për t'mund me Ju ardhë në ndihmë ktyne refugjatëve sa ma parë, lypset qi brenda nji kohës së shkurtën të gjithë fmijvet si mbas moshës dhe gjinës t'ju dërgohen nga nji palë rrobe tue përfshië edhe mbathje, në mndyrë qi t'mund t'a pshtojnë jetën e tyne nga të ftohtit.

Për burra e grà, veç rrobeve si mbas mundësiës, asht e domosdoshme qi t'ju dërgohen s'e cilit nga nji palë kmishë e të mbathuna.

Për ma vonë kishte me qenë e nevojshme qi Komisjoni të ketë në dispozicjon 100 kuintal beze.

Për t'u sigurue ushqimi i 6 muejve të ktyne refugjatëve, s'paku lypset nji sasi prej 5.000 kuintal misër.

Tiranë, më 18.II. 1943 – XXI°

KOMISJONI I NDIHMAVE PËR REFUGJATËT E ROZHAJËS

Rifat Begolli

Bajram Gashi

Shaqir Malush Aga

Nuredin Ibish Aga

Mulla? Jakupi

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 33.

DISA PIKA TË VEÇANTA MBI NGJARJET E BIHORIT

1.- Ngjarja e tmerrshme e Bihorit ka kallun në dishprim të gjithë banorët shqiptarë të zonës neutrale dhe ka ba një përshtypje të thellë ndër krahinat shqiptare t'afërme, këtej kufinit. Ndjenja e tyne ma e dukëshme asht përshtaja se gjinden të pambrojtun kundrejt anmiqvet të fisit shqiptar.

Shumkush mendon se, si Qeverrija shqiptare ashtu dhe Qeverrija italjane nuk i kushtojnë randësinë që meriton çështjes së mbrojtjes t'atyne viseve, ose nuk e kanë fuqin që nevojitet për këtë qëllim. Sido që të merret, kjo ndjenjë shkakëton një pakësim të fortë të prestizhit të Qeverris në sy të popullit.

2.- Popullsija e Zonës neutrale, në thjeshtësinë e mendimeve të veta, gjithë fajin e prishjes dhe të kërdis q'u ba në Bihor, i-a ngrakron auktoriteteve shqiptare, si dhe auktoriteteve ushtarake italiane të Malitzi, për mos kujdesjen e tyne. Ajo gjykon kështu: "Në ishte e mujtun të bashkohemi me Shqipni, përse na lanë me Malin e Zi? N'u pranue provizorisht forma e veçantë e Zonës neutrale, përse nuk u vendosën masat e nevojshme për mbrojtjen e saj? Në mos mund të sigurohej kjo mbrojtje me fuqi zyrtare, përse nuk u organizue me anë të popullit tue i dhanë armët që ka kërkue dhe i janë premtue sa herë? Në mos mund të bahet edhe kjo, përse të mos na thuhet qartas që t'i bajmë çarje vehtes s'onë?..."

3.- Çetnikët që prishën katundet e Bihorit dhe masakruen banorët ishin veshun disa me petka ushtarake italjane, me armë italiane dhe mbajshin të gjitha shenjat dalluese të çetnikëve që gjoja janë në bashkëpunim me auktoritetet ushtarake italiane. Me këtë fjalë nuk duem të themi kurrresi se mund të ketë ndonjë lidhje midis Kumandave italiane dhe veprimeve kriminale të çetnikëve kundër popullsis shqiptare. Duem vetëm të theksojmë se çetnikët tue ditun të përfitojnë nga përkrahja e auktoriteteve italiane – me armë, ushqim e rrogë - dhe tue mos qenë nën kontrollin e plotë të tyne, kanë fitue shumë kuxim në lëvizjet që bajnë dhe veprojnë shpesh herë si u leverdis, sikurse u provue me ngjarjen e Bihorit, tue e shpërdorue besimin q'u asht dhanë.

4.- Çetnikët masakrues kanë qenë ata që ndodhen nën kumandë të Vojvodës PAVLO GJURISHIQIT. Ky e ka qendrën në Koloshin dhe gëzon mjaft auktoritet ndaj kumandave italiane të qarkut. Nga fakte të përshkrueme në relacionin përkatës, provohet se ky Vojvodë asht fajtori kryesuer për ngjarjen e tmerrshme të Bihorit dhe këtë e din gjith populli. Prandaj duhet të kërkohet ndëshkimi i tij dhe i shokve të tij për shkatrimin dhe mjerimin e tmerrshëm që shkaktuen. Vetëm një ndëshkim shembulluer i këtyne mundet të bjerë pak qetësi ndër shpirtinat e dishpërueme të popullit shqiptar t'atyne veseve. Mos-ndëshkimi ka me u a thye krejt zemrën e kuximin e shqiptarve dhe, m'anë tjetër, ka me qenë një inkurajim për çetat e

Gjurishiqit për t'a vazhdue ndër krahinat e tjera shqiptare veprën që filluen në Bihor, për shfarosjen e fisit t'onë ndër ato vise, sikurse e ka shpallun Drazhe Mihajloviçi. Nuk duhet harrue se Pavlo Gjurishiqi asht Major n'organizatën e Mihajloviçit.

5.- Tragjedija e Bihorit ndodhin në ditët 5 e 6 të Kallnorit. Në ditën 3, Koloneli komandant i ushtërisë në Bjelopole kishte shkue për ziaret ke Osman Rastoderi në katundin Petinicë dhe u këthye po atë ditë në Bjelopole. Osmani nuk i zuni në gojë kurrgjë mbi lëvizjet e çetnikëve, domethanë se vet nuk dinte gja mbi çka ata përgatitnin.

Në ditën 4, u duk në katundin Gubavaç, në breg të Limit, një çetë 500 vetëshe, e cila kaloi lumin përkëtej, tue marrë drejtimin e Koritës. Fshati, i alarmuem, i çoi menjihërë haber Komandantit në Bjelopolje dhe ky çoi një tog ushtarë në Gubavaç. Ushtarët e prijsi i tyne paskan dashun t'a qetësojnë popullin tue thanë se “këta janë njerzit t'anë, pra nuk duhet qitun pushkë kundër tyne”. Por, kopmanija a togu i ushtarëve nuk qëndroi në katund, por u këthye mbrenda ditës në Bjelopolje dhe nuk dihet nëse mori kontakt me çetnikët në katund.

Relatohet fakti i pabesueshëm, se disa nga ata ushtarë, në të këthyem, paskan grabit të gjithë qylymat e xhamis së katundit.

Duket se fjalët e ushtarve nuk e qetësuen popullatën. Kështu, gratë, vajzat, pleqt dhe fëmija u ranë pas ushtarve dhe shkuen në qytet. Në katundin Gubavaç mbetën vetëm burrat.

Ma vonë, po n'atë ditë dhe gjithë natën, çeta të tjera paskan kalue lumin në Volovac. Ora më dy të mëngjezit, të ditës 5 Kallnuer, paskan krisë tre bomba. Kjo krizmë paska qenë shenja e fillimit të prishjes e të kërdisë ndër të gjitha katundet ku çetnikët ishin shpërdà dhe afrue gjatë natës. Mitralozat dhe pushkët hynë në veprim me njiherë. Çetnikët i kishin organizue pritrat në mënyrë që kush të dali prej shtëpije, të bjerë nën plumbat e armëve të zjarrit. Për gra dhe fëmijë ata përdorën ma fort thikat e shpatat.

6.- Kumanda ushtarake e Cetinës, si duket, nuk u ka dhanë edhe aq randësi këtyne ngjarjeve. Kryeparë, flitet në popull, pse nuk mori ndonjë masë të dukshme kundër fajtorëve; nuk dërgoi menjëherë në vendin e ngjarjes ndonjë forcë ushtarake a të karabinierëve që të ndjekin fajtorët, të ndalojnë grabitjet nga ana e malaziasve dhe të hetojnë shkaqet.

Pas dy a tre ditë, Kumanda në fjalë paska lajmue auktoriteteve në Tiranë “se nuk ka kurrgjë”, dhe Legatës Italiane në Belgrad – sepse kjo paska pyetun e ftueme prej “Lidhjes Popullore” të Mitrovicës - e i thotë se me 9.I. “mbretnon qetësi e plotë ndër ato vise”. Kurse edhe një javë mbas kësaj date, thuhet në popull, kambë shqiptare nuk guxonte të shkeli prapë në katunditn e vet të shkretuem, se pritej me pushkë nga malaziasit q'ishin turrun të grabisin çka kishte mbete.

7.- Popullsija shqiptare e Zonës neutrale ka vue ré me shumë keqardhje se ka oficera të naltë t'Ushtris Italian, si Koloneli i Beranës dhe ay që asht në Rozhaj, qi nuk tregojnë për popullin shqiptar as kuptim të gjanë, as ndjenjë simpathije, as edhe frymë drejtësije. Nji katundari të dishpëruem q'i tregoi njanit prej këtyne nji fëmijë të vogël të therun prej çetnikëve, ai e dëboi tue i u kërcnue me revole në dorë. Popullsija shqiptare, për kundra, në çdo rast ka tregue simpathi, mirpritje, bashkëpunim dhe mirnjofje të dukëshme ndaj ushtarëve italianë.

8.- Asht për t'u habitun se shpesh herë, zyrat ushtarake italiane, kur flasin e shkruajnë për popullsin e Zonës neutrale, nuk përmendin fjalën "shqiptar", por gjithmonë thonë "musliman", simbas zakonit serb e malazias.

9.- Ka ba shumë përshtypje të keqe në popull fakti se, kur u hap lajmi i veprës mizore të çetnikve, një grumbull burrash shqiptar të Pejës e Rozhajt u banë gati të shkojnë në ndihmë të vëllazënve të tyne. Ata, gjithmonë të bindun e t'urtë ndaj auktorieteteve, i kërkuen leje Komandantit italian që të hyjnë në zonën neutrale. Kumandanti nuk u dha leje dhe ata u bindën. Kumandanti bani ndofta detyrën e tij, se nuk ishte i auktorizuem me e dhanë lejen dhe prandaj nuk e dha. Me këtë, ay, pa dyshim, u ka ba nji shërbim të madh malaziasve, pa dashun. Por e keqja qëndron këtu: çetat shqiptare edhe kur asht fjala për mprojtje jo për msyemje, kërkajnë leje, nuk u epet, binden e tërhiqen. Por çetnikët e Gjurishiqit nuk kërkajnë leje, sigurisht, për të djegun katunde shqiptare dhe për t'i masakruë banorët, domethanë se punojnë mbas qejfit të vet. Përfundimi asht se në zonën neutrale malaziasit janë ma të mprojtun se shqiptarët. Në mos u epet shqiptarve mundësija të mprohen vetë, je t'i mprojnë ata qi e kanë për detyrë.

Burimi AQSH: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. 24 - 26.

Grabitjet e çetnikëve gjatë masakrës së Bihorit

Qe të grabituna 3 650
Lopë 5 470
Dele 57 620
Dhi 9 260
Kuaj 1 900
Shpend shtëpiake 81 753
Drithna (grurë, misër, elb etj.) 59 400 Kuintal
Mjaltë 440 Kuintal
Djathë e gjalp 9 000 Kuintal

Burimi: F. 166, V. 1943, D. 78, fl. Pa numër.

Kujtime nga tragjedija e Bihorit

Sillu si të duash, armiqësija e ka rrënjët gjak dhe çdo orvajtje për afrim është e pakuptueshme për serbo malazezët, për deri sa Kosova Shqiptare të mos jetë çifllëku i tyre!!..

Kishnja lëçitur e digjuar për sa e sa masakrime, tortura, djegëje, turpnime, vuajtje e mundime të Shqiptarëvet Kosovare prej serbo-malazezve; por ishnja gjithënjë përpara një dyshimi të vogël, pse s'kishnja parë me sy e pse tmerri i barbaris së tyre që kishte përshkrue me treshtim veësht e mij, më dukej i tepruem, jo njerëzor dhe jo i përshtatshëm me shekullin.

Më datë 27-X-942, plotë mallë dhe entuziazëm për me pa malet legjendare të Shqiprisë së Veriut dhe për me ju shërbye në lamin administrativ banorve të shumvuajtun të këtyre viseve të posa-çlirueme prej robnis serbe; vullnetarisht u vura në dispozicion të shërbimit për në Kosovë dhe u ngarkova me detyrën N/Prefektik'i Tutinës. Vajta, fillova në detyrë e dëshira m'u plotësue. Prej malevet të nalta, pyjevet të pishës, pllajavet të gjelbërueme dhe ujrave të ftofta, kujtova se pjesa më e bukur e Alpevet të Zvicrës për çudi i ishin dhuruar Shqipnis. Për syt e mij ishin vende të reja dhe një dhuratë, por për historin Shqiptare ishin shumë të vjetra e ma se legjitime. Ishte vetëm një mohim ilegal që më ishte ba nga imperialistat serb për mos me muejt me pa, me shijue e me shëtit Shqipnin ethnike, vendin t'im, ku përpjekjet, gjaku dhe eshtrat e të parëvet ma jepshnin plotësisht të drejtën, jo vetëm m'i pa vendet e mija stërgjyshore por edhe m'e administrue ndër këto vende mijra vjeçare shqiptare dhe të banueme brez mbas brezi prej fisit arbnoë.

Krejt burrat malsorë të kësaj krahine të bukur e trime, të deshruem për me pas e me pa në vatrën e tyre Shqiptare një N/Prefekt Shqiptar; grupe grupe tue mos pasë humbur asnjë grimë nga çilsit e rralla të racës ariane, erdhën, më mirseardhën, u pashë e bisedova gjatë me ta mbi të kaluemen e tyre të hidhur. U informova për mbi gjithë çka i takonte këtij rrethi e në të gjitha mësova se në këtë krahinë banonin, t'ardhun kohë mbas kohe, edhe 7000 frymë serbë e malazesë. Kaluen shumë ditë e me që nuk munda të shof në lëvizje asnjë prej tyre, u-interesova se q'ishte shkaku? Mësova se: ata si fajtorë të shumë veprave jo njerzore të së kaluemes të hidhur sllave, e ndjenin përgjegjës tek shqiptarët dhe si fajtor ishin vet-dënue tue u mbyll nëpër shtëpijat e tyre. Shqiptarët e kësaj krahine me gjithëse ju kishte ardhun ora, me gjithëse tre me një në numur dhe të armatosun mirë: burrnija dhe karakteri i tyre i zakonshëm jo vetëm i kishte pengue për mos u hakmarrë n'anmiqt e mundun, por shumë shtëpija serbe ishin venur nën roje nga populli shqiptarë për mos me u damtue askush prej tyre. Këjo masë bujare, që asht një nga karakteristikat ma të bukura të racës Shqiptare, më pëlqen, e më shtyni të mbesojë dhe ma tepër se burrnija të mundon por nuk të humbet. Mbassi e pashë se populli shqiptar i kësaj krahine fajtorët i kishte falun, mora kurajë dhe një ditë i thirra të gjithë meshkujt serb në N/Prefekturë.

Ma se 250 burra, me Priftin në krye, tue mendue sjelljen e panjerzishme të Naçllikut të tyne të së kaluemes kundra Shqiptarvet, dalin para meje me fëtyrë të zbetë, dhe tue u-dridhë nga friga. Paraqitën njimij urime për Shqipni e shimë e shumë betime se ata nuk ishin fajtorë dhe se tash e mbrapa kanë me qëndrue të qetë. Mbasi i ndigjova deklaratat e tyne, sa si N/Prefekt, aq edhe n'emën të paris Shqiptare që më rrethonte, ju thash: E kaluemia i ka marrë të këqiat me vedi. Shteti Shqiptar, nënshtetasit e urtë e bindur pa dallim feje dhe kombësije, i ka të njillojshëm. Pasunija jeta dhe nderi i juej janë të garantueme nga Shteti Shqiptar. Ju jeni të lirë me dalë me punue e me tregtue si nga hera. Ata tue u matë me shpirtin e tyne të varfër e me që n'atë çast prisnin dishka tjetër si haraqm burgim apo vrasje; vepra t'ish Naçllikut të tyne, u gëzuan tepër e me një përulje qi linte shejë pendimi u shpërndanë. Jeta filloi qysh atë ditë normale për ta.

Nji plakë shqiptar që ishte i regjun me ta e që njifte mirë se çka mbulonte guna e tyne e që n'atë çaste u ndodh pranë meje, më tha: Sjellja e jote asht burrnore. Nuk asht e para herë që i kemi kapun ngushtë dhe i kemi falur, por shpesh na ka takue që neve ju biem me bukë e ata me gurë. Kemi vuajtur mjaftë prej tyne. Të panumërta janë të këqijat që na kanë bërë. Na i njofim mirë se ç'farë mendojnë ata dhe se cila asht burrnija e tyne, me gjithë atë neve bëjmë t'onën. Ata tash janë si grat e nevet me gra nuk matem. Vetëm kij kudjes se janë mashtusa, të pabesë e kanë me na rá mbas shpine, por t'ju vinë mbarë dhe janë të këqij e të pamëshirshëm.

Fjalët e plakut dhe mirësija e tij më ligështuen pak, por fëtyrat e buta të serbvet që para pak minuatah i kishnja parasysh, nuk më lejonin kursesi që së mbesonja se ishin aqë të dobët. Ditët kaluen. Serbërit të thirrun prej Pavle Gjureçiqit filluen t'arratisen. Ma se 100 burra i lanë shtëpijat dhe kaluen vijën e demarkacionit. Shqiptarët filluen të pregatiten. E kërkova plakun m'e pa edhe në herë, por aj i mësuem me ndodhje të tilla, me pushkë në dorë, me një tokë të rinjtë, kishte mbrijtë në kufi. Dita 3 Jenar. Palve Gjurihiçi me 3-4000 veta t'armatosun mirë e të përkrahun prej Italjanvet të Malit Zi mësyen Bihorin natën. Djegë, plaçkitë e masakrue 52 katunde Shqiptare. Vrasjet, djegëjet arrijtën në 6000 frymë, burra, gra, pleq e fëmijë. Ushtarët e Palves e bashkë me ta edhe të 100 vetat serben t'arratisun miq të mij e të falunit e plakut, turren si bisha në befasi mbi prenë e tyne të zakonshme (popullin e pafajshëm shqiptarë). Kushtrimi për vetmbrojtje u-dha.

Mbrenda pak orësh 800 burra t'armatosin rrethuen e bashkë me ta, me gjithse në kundërshtim të dishirës Italjane, e kaluen vijën e demarkacionit dhe u vuem në mbrojtje të popullsis shqiptare të Komunevet Delimegj e Suodollë. Ushtarët e Pavles kanë hye në katundin Ugëll, një çerek ore larg Komunës. Para-rojet shqiptare kanë fillue përleshjen. Të plagosunit janë të shumtë, por barnat na mungojnë.

Prej barnavet, qi i kapem prej anmikut qi janë dhuratë që ju kishin ba itajlanët për kundra nesh, përfitojmë edhe neve. Numuri i math i armikut i armatosur me armë automatike të rënda dhe të lehta të shumta asht mjaft i vështirë që të pengohet vetëm me pushkë. Shqiptarët luftojnë burrisht. Kuraja asht me ta se edhe e drejta asht e tyre. Luftojnë për mbrojtjen shekullore të vatrës Shqiptare.

Ishte shumë ftohët, fryen murra e dëbora një metër. Fusha malore e Suodollit u mbush me fëmijë e gra t'ikun nga stuhija e zjarmit t'anmikut. Njerzit, gjysëm të djegur, vdesin mbi dëborë. Dy fëmijë vdesin në duert e nanavet në syt e mij. Mendothem t'ju vij në ndihmë, por gjithshka më mungon. Hidhrimi dhe barbarizma e Plavës më bënë që edhe unë të preferoj vdekjen. Me rastin e disa burrave që kishin ngelur me mue, shkova edhe unë në front. Dua të hyej në luftë, por plaku simbol i burrisht shqiptare që kishte fillue luftë qysh në minutat e para i plagosun në këmbën e djathtë e që shokët e kishin shtri në disa kashtë, mbi dëborë, më fletë me za të fort. Jo, ti nuk ke me hye. Jena neve bollë. Anmiku do t'a paguajë shtrejt këtë pabesi e këtë tmerë. Në këtë kohë ndigjohet kënga e ushtarve të Pavlës e të miqve të mij t'urtë serb: zhiveo Pavle! Zhiveli nash çetnici! Nasha pravda je do mostra Gjakovice, "Rrnoft Pali, rrofshin çetnikët t'onë e drejta e jonë është deri të ura e Gjakovës"?!?! Plaku më thotë: Z. N/ Prefekt, djalë i em, sillu si të duash, armiqësija e ka rrënjët gjak dhe çdo orvajtje për afrim është e pakuptueshme për serbo malazezët, për deri sa Kosova Shqiptare të mos jetë çifliku i tyre?!?! Ngela tue mendue dhe më dalin parasysh fëtyrat e Priftit mësues dhe të 200 vetave, shokve të tij. Lufta vazhdon me tërbim. Mitraljozat armiq vërshkëlleshin pa kursim. Krisma e pushkvet shqiptare asht e rrallë, por me vend. E pash me sy një kapiten të Pavles që ra nga kali. Pas këtij edhe Doktorit kriminel i operacionit. Thash me vehte: Ti e pagove barbarizmën t'ande, por sa pare ban tash që na masakruet neve. Kaaforti i doktorit me të gjitha barnat mbrijti në dorën t'ime. Kishte mrenda gjithshëka duhesh se farmacija e Romës e kishte kompletue. Me këto barna u mjekue plaku. Mbramja erdhi e lufta pushoi. Ka mbrijti lajmi se 2000 Shqiptar, nën Komandën e Refat Begollit mbrijtën në Rozhajë dhe po përfyten me itajlanët që nuk i lenë me kalie vijën për me ju ardhë në ndihmë vllaznvet të matanshëm. Lajmi i shkoi armikut prej frige e jo prej mëshire e ndali hovin gjaksorë. U kthyem në qendër të Komunës e pas pesë ditve, mbasi armiku u praps, lamë roje në kufij dhe u nisëm për Tutinë.

Plaku u-shërue dhe asht i gatshëm prap, në se atyne ka me ju ra për hesap. Unë tash jam gjetiu me detyrë, por nuk jam ma aj i pari.

K. V.

Burimi: «Lidhja e Prizrenit». Nr. 5, 16.3.1944, f.2.

DOKUMENTE MBI MASAKRËN E BIHORIT
BOTIMET OSHTIMA
TIRANË, 2018
© OSHTIMA